



Türkiye Halk Sağlığı ve
Kronik Hastalıklar Enstitüsü

**TÜRKİYE SAĞLIK ENSTİTÜLERİ BAŞKANLIĞI (TÜSEB)
TÜRKİYE HALK SAĞLIĞI VE KRONİK HASTALIKLAR ENSTİTÜSÜ
(TÜHKE)**

II. BİLİM KURULU TOPLANTISI RAPORU

05 Temmuz 2019

TÜSEB Koşuyolu Yerleşkesi

İstanbul

RAPOR*

Türkiye Sağlık Enstitüleri Başkanlığı (TÜSEB), Türkiye Halk Sağlığı ve Kronik Hastalıklar Enstitüsü (TÜHKE)'nin düzenlediği “TÜHKE II. Bilim Kurulu Toplantısı”, 05 Temmuz 2019 tarihinde TÜSEB Koşuyolu Yerleşkesi'nde, Enstitü Başkanı Prof. Dr. İlhan Satman'ın moderatörlüğünde ekli listede belirtilen davetli 19 bilim insanının katılımıyla gerçekleştirilmiştir.

Prof. Dr. İlhan SATMAN (TÜSEB-TÜHKE Başkanı): Toplantıya katılımlarından dolayı Bilim Kurulu üyelerine teşekkür ederek kısa bir açılış konuşması yapmış ve TÜSEB'e yeni atanan yönetim ile birlikte ivme kazanan TÜSEB'in yeni yol haritası hakkında bilgi vermiştir. Toplantıda daha önceden üyelere duyurulmuş olan aşağıdaki gündem maddeleri tartışılmıştır:

- 1) TÜSEB yeni yönetimi ile birlikte Enstitümüzün yeni yol haritasının belirlenmesi,
- 2) 08 Mayıs 2018 tarihinde yapılan TÜHKE I. Bilim Kurulu Toplantısı'ndan itibaren Enstitümüz tarafından gerçekleştirilen faaliyetlerin gözden geçirilmesi,
- 3) 27-30 Ekim 2018 tarihleri arasında Dünya Sağlık Örgütü Avrupa Bölge Ofisi ile birlikte yapılan “Bulaşıcı Olmayan Hastalıkların Kontrolü, Önlenmesi ve Yönetimi” ana temalı “V. Türk Tıp Dünyası Kurultayı” ve “Kurultay Sonuç Bildirgesi” hakkında bilgi verilmesi ve
- 4) TÜSEB Proje Yönetim Sistemi'nin tanıtımı ve çağrıya çıkılacak öncelikli alanların belirlenmesi.

Dr. Satman, yeni atanan TÜSEB Başkanı Prof. Dr. Adil Mardinoğlu ve TÜSEB Genel Sekreteri Prof. Dr. Hasan Türkez'i; TÜHKE Bilim Kurulu Üyeleri'ne tanıtarak sözü TÜSEB Başkanı'na bırakmıştır. TÜSEB Başkanı ve TÜSEB Genel Sekreteri'nin kısaca kendilerini tanıtmalarının ardından toplantının birinci oturumuna geçilmiştir.

Prof. Dr. Adil MARDİNOĞLU (TÜSEB Başkanı): TÜHKE Bilim Kurulu Üyelerine, toplantıya katılımlarından dolayı teşekkür ederek söze başlayan Prof. Dr. Adil Mardinoğlu, TÜSEB'in stratejisini, kısa, orta ve uzun vadeli hedeflerini ve yol haritasını anlatarak bu hedeflere yönelik ilk proje çağrısının Temmuz ayı içinde ilan edileceğini açıklamıştır. Ülkemiz için translasyonel (dönüşümsel) araştırmalarla desteklenmiş kişiselleştirilmiş tıbbın (precision medicine) önemine değinen Dr. Mardinoğlu, bu bağlamda hem nadir hastalıklar hem de nörodejeneratif hastalıklar başta olmak üzere kronik kompleks hastalıklar ile ilgili çalışmalar yapılacağını ve araştırmacıların destekleneceğini belirterek “yerlileşme ve millileşme” hedeflerine uygun olarak yerli aşı ve yerli tıbbi cihaz üretimi ile ilgili önemli adımlar atılacağını bildirmiştir.

Dr. Mardinoğlu, TÜSEB'in kısa vadeli hedeflerini aşağıdaki 5 ana başlıkta özetlemiştir:

- 1) Büyük çaplı bir “omiks” çalışması kapsamında Ankara Bilkent Şehir Hastanesi Kampüsü’nde bir biyobanka oluşturulacaktır. TÜSEB tarafından 08 Temmuz 2019 tarihinde ilan edilecek ilk proje çağrısı ile çağrıda belirtilen çeşitli kanserler ile nadir ve kronik hastalıkları olan 10 bin kişiden kan, idrar, dışkı ve tükürük örnekleri toplanacaktır. TÜSEB tarafından daha önce başlatılmış olan “Türkiye Genom Projesi”nin devamı niteliğindeki bu çağrı ile toplanacak örneklerde sadece genomiks değil proteomiks, metabolomiks ve doku örneklerinde transkriptomiks analizlerinin de çeşitli paydaşlar tarafından yapılabileceğini ve böylece hastalıkların ayrıntılı karakterizasyonlarının kısa sürede tamamlanabileceğini anlatmıştır. Elde edilen omiks verileri yeni ilaçlar ve tanı kitleri geliştirme amaçlı kullanılacak ve bu konularda dışa bağımlılığı azaltmak için çalışmaların 2.5-3 sene gibi kısa sürede tamamlanmasına çalışılacaktır. Sonuçlar paydaş araştırma gruplarının erişimine açık tutulacak ve paydaş araştırma grupları geliştirilecek ürünlerde hak sahibi olacaklardır.
- 2) TÜSEB tarafından tanı kiti olma potansiyeli yüksek ileri çalışma gruplarının araştırmaları desteklenecektir. Ürüne dönüşme aşamalarında; özellikle prelinik araştırmalardan sonra Faz I ve Faz II etaplarına ulaşan ürünlerin çalışmalarının hızlanması sağlanacaktır. Bu çalışmaları kolaylaştırmak amacı ile “İyi Üretim Uygulamaları (Good Manufacturing Practice: GMP)” sertifikalı tesisler geliştirilecek; hayvan toksisite deneyleri başta olmak üzere farmakokinetik, farmakodinamik ve etkinlik çalışmalarının GMP-uygun laboratuvarlarda yapılması sağlanacak, klinik araştırma rehberleri gözden geçirilecek ve merkezi etik kurullar için gerekli düzenlemeler yapılacaktır. Bu arada araştırmaların yürütülmesinde emek veren hemşire, teknisyen ve laborant gibi ara personelin ücretlendirilmesi ve örneklerin hazırlanması/saklanması için deep freze (derin dondurucu) temini vb gibi hizmetlerin karşılanabilmesi için kurumlar desteklenecektir. Örneğin TÜSEB’te yeni açılacak çağrı kapsamında araştırma kurumlarına örnek başı ücret ödenmesi düşünülmektedir.
- 3) Ülkemizin ihtiyacı olan aşılardan yerli üretimine başlanarak dışa bağımlılık ve beraberindeki büyük harcamalar azaltılacaktır. İlk planda suçiçeği hastalığına karşı koruyucu aşı üretimine yönelik olarak TÜSEB’in kuracağı şirketin ortaklığında bir aşı üretim merkezi kurulacak ve teknoloji transferi gerçekleştirilecektir. Bu üretim merkezinin kurulum masraflarının 50 milyon USD olacağı tahmin edilmektedir. Suçiçeği aşısının alımına yılda 25 milyon USD ödediğimiz ve kurulacak olan üretim merkezinde, aynı zamanda Hepatit-A, Rota virüs ve

İnfluenza aşılarının üretiminin da teknik olarak mümkün olabileceği göz önüne alındığında; kurulacak aşı üretim tesisinin birkaç yıl içinde kuruluş masraflarını çıkaracağını ve uzun vadede dışa bağımlı (aşı) harcamaları ciddi ölçüde azaltacağını, hatta aşı ihraç eder duruma geleceğimizi düşünüyoruz. Bu kapsamda Küba, Güney Kore, Çin ve Bangladeş'te aşı üretim tesisleri ziyaret edilmiş ve işbirliği olanakları için görüşmeler yapılmaya başlanmıştır. An itibarı ile bunlar içerisinde Güney Kore'deki şirket ile görüşmeler ilerleyebilecek gibi görünmektedir.

- 4) Ülkemizin dışa bağımlılığının azaltılmasının şart olduğu bir diğer konu ise tıbbi cihaz üretimidir. TÜSEB yönetimi tarafından evvelce başlatılmış olan Aselsan ve Havelsan gibi kurumlar ile görüşmeler sürdürülecek; ayrıca yerli-tıbbi cihaz geliştirme çalışmalarını desteklemeye yönelik proje çağrılarını çıkılacaktır. Bu çerçevede start-up firmaları desteklenecek, uluslararası standartlara erişim için araştırmacılara eğitim desteği sağlanacaktır. Bu arada araştırmacı ekosisteminin güçlendirilmesi için şart olan düzenli malzeme akışını en ekonomik şartlarda sağlayabilmek için TÜSEB'in kuracağı firma aracılığı ile sarf malzemelerin doğrudan ithali gerçekleştirilecek ve araştırmacılara sunulacaktır.
- 5) TÜSEB'in biyoteknolojik inovasyonu, tıbbi tanı ve tedavilerle hızla buluşturma misyonu kapsamında sektör çalışanlarının eğitime ve kendilerini geliştirmesine yönelik çalışmalarımız ve desteklerimiz olacaktır. Bu bağlamda "TÜSEB Eğitim Destek Çağrıları" yıl boyu açık tutulacaktır. Çağrı kapsamında gerek akademide gerek endüstride pozisyonu olan ya da halen kurumsal çalışmasa bile özgeçmişleri itibarıyla kalifiye olan kişilere biyoteknolojik yeniliklerin eğitimlerine katılma şansı sunulacaktır.

Açılış konuşmalarının ardından Dr. Mardinoğlu, sırası ile Bilim Kurulu Üyelerine söz vererek kendilerini tanıtmalarını; özellikle ilgi alanları ve yürütmekte oldukları projeler hakkında bilgi vermelerini istemiştir.

Doç. Dr. Perihan TORUN (Türkiye Yeşilay Cemiyeti): Bağımlılık kavramının gittikçe değiştiğine ve çağımızın en büyük sorunu olarak görülmeye başladığına dikkati çeken Doç. Dr. Perihan Torun, ticari sektörün de bağımlılığı artıracak yöntemler geliştirdiğinden bahsederek son zamanlarda gıda bağımlılığında bir artış görüldüğüne dikkati çekmiş ve bu konu ile ilgili çalışma yapmanın önemine değinmiştir.

Dr. Torun, TÜHKE'nin çalıştığı alanlarda bilimsel çalışmalar üretmesinin yanı sıra bilimsel çalışmaların nitelik ve niceliğinin artırılmasına katkısı ve bilimsel kapasitenin gelişmesine

vereceği desteğin de son derece önemli olduğunu ifade etmiştir. Bu amaçla bazı profesyonellerin eğitim amacıyla yurt dışına gönderilmesinin güzel bir uygulama olacağını ancak ülke genelinde bilimsel araştırma yapma kapasitenin geliştirilmesinin göz ardı edilmemesi gerektiğine değinmiş, bilimsel bilgi ve beceri eksikliğinin analiz edilmesi ve uygun müfredatın eğitim programlarına integre edilmesini önermiştir. Dr. Torun, bu eğitimler arasında epidemiyoloji eğitiminin mutlaka yer alması gerektiğini söyleyerek geleneksel öğrenme modelinin yanı sıra uzaktan eğitim yöntemlerinin de kullanılacağı “blended öğrenme” yaklaşımının faydalı olabileceğini ifade etmiştir.

Dr. Torun, farklı konularda uzman Bilim Kurulu yelerinden oluşturulmuş grupların Enstitü’nn çalıştığı alanlarda bilimsel kapasite ve ürün açığını değerlendirebileceğini ve belirlenen açıkların karşılanmasına yönelik proje ağrı konularına çıkılabileceğini söylemiştir. “rneğin, diyabet grubunun diyabet politikalarının ve klinik uygulamalarının yönlendirilmesi amacıyla veri ve ürün gereksinimlerini belirlemesi düşünülebilir” diyerek bu yaklaşımla enstitünün sistematik bir yöntemle çalışmasının mümkün olabileceğini belirtmiştir.

Dr. Torun ayrıca, aynı anda hem hastalık hem de o hastalığa yönelik risk faktörlerinin ele alınması yani birincil, ikincil ve üçüncül koruma yaklaşımlarını bir arada çalışabilme gerekliliğine vurgu yapmıştır.

Prof. Dr. Meral KAYIKçIOğLU (Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Kardiyoloji AD): Konuşmasına ulusal çapta projelerin ve çalışmaların bir portalda toplanmasının gerekli olduğunu; böylece bilgi ve deneyim paylaşımına olanak sağlanabileceğini söyleyerek başlayan Prof. Dr. Meral Kayıkçioğlu, lkemizde nadir hastalık polikliniklerinin eksikliğinden bahsederek bu tür hastalıkları olan bireylerin ve yakınlarının yaşam kalitesini artıracak uygulamalara ihtiyaç duyulduğunu belirtmiş ve nleme veya tedavinin imkansız olduğu durumlarda hastanın şikayetlerini azaltmaya yönelik ilaçların geliştirilmesi gerektiğine ve belirli nadir hastalıklar için “Mükemmeliyet Merkezleri”nin oluşturulmasının önemine değinmiştir.

Dr. Kayıkçioğlu, gen projelerinde donörden alınan örnek üzerinde yapılan çalışmanın sonucunun hasta ile paylaşılmasının ve bir hastalık tespit edilmiş ise tedavi veya takip için bir doktora yönlendirilmesinin gerektiğini; böyle bir yöntem izlenmesinin bağışçı sayısının artmasında olumlu etkileri olacağını söylemiştir. Dr. Kayıkçioğlu, birinci basamağa yönelik rehberler ve eğitim planlarının oluşturulduğunu; hatta diyabet, obezite, kardiyovasküler hastalık, inme, kronik obstrüktif akciğer hastalığı (KOAH) ve kronik böbrek hastalığı gibi konularda algoritmalar oluşturulduğunu, pek çok konuda kamu spotları hazırlandığını ve

yasaklamaların uygulamaya sokulduğunu; fakat bu uygulamaların takibi ve değerlendirme sürecinde eksiklikler hissedildiğini sözlerine eklemiştir.

Prof. Dr. Lale TOKGÖZOĞLU (Hacettepe Üniversitesi Kardiyoloji AD; European Atherosclerosis Society, Başkan): Genç yaşta miyokard infarktüsünde Türkiye'nin birinci sırada yer aldığını, bu konuda şimdiye kadar yapılan çalışmaların yeterli olmadığını ve hastalık sebebini araştırmaya yönelik genomiks ve diğer çevresel faktörlerin de dahil edileceği daha kapsamlı çalışmalara ihtiyaç duyulduğunu söylemiştir. Prof. Dr. Lale Tokgözoğlu, örnek paylaşımı konusunda yurt dışından ülkemizdeki merkezlere, hastanelere yüksek talep olduğunu; fakat kendisinin, bu tür bilimsel çalışmaların yurt içinde yapılması taraftarı olduğunu ifade etmiştir. Bu konuda Avrupa Kardiyoloji Derneği tarafından desteklenen "European Action on Secondary Prevention through Intervention to Reduce Events (EUROASPIRE)" çalışmasının bir örnek teşkil edebileceğini belirtmiştir.

Prof. Dr. Halim İŞSEVER (İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı AD, İş Sağlığı ve Güvenliği BD): İş sağlığı ve güvenliği kapsamında çalışmalara ihtiyaç duyulduğunu, bu konudaki mevcut yasal düzenlemelerin uygulanabilirliğinin takip edilmesi ve değerlendirilmesi gerektiğini söyleyerek konuşmasına başlayan Prof. Dr. Halim İşsever, bu konuda 6331 sayılı kanunun çıkarılmış olmasına rağmen sahada uygulamasının düşük olduğunu belirtmiştir. Dr. İşsever şu sıralar iş ve meslek hastalıkları kapsamında endüstriyel işitme kayıpları ve bu sorunlara yol açan genetik faktörler üzerine çalıştıklarını sözlerine eklemiştir.

Prof. Dr. Sabahattin KAYMAKOĞLU (İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi İç Hastalıkları AD Gastroentero-Hepatoloji BD): TÜSEB'in temel görevinin, ulusal sağlık politikasının hangi istikamette ilerleyeceğine yön vermek olması gerektiğini söylemiştir. Kronik hastalıkların hem hasta bazında hem de ülke bazında önemli bir sorun olduğunu ifade eden Prof. Dr. Sabahattin Kaymakoğlu, hastalıkların direkt maliyetinin yanı sıra iş gücü kaybı, yaşam kalitesinin düşmesi ve üretime negatif etkileri gibi faktörlerin de göz önünde tutulacağı, toplum sağlığını geliştirecek çalışmalara ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir. Dr. Kaymakoğlu, örneğin karaciğer hastalıkları konusunda sahada güvenilir çalışma eksikliği olduğu, ülke genelinde hasta sayıları konusunda kesin bilgi olmadığı sadece çıkarımlar yapılabildiği hakkında bilgi vermiş ve bu gibi hastalıkların topluma maliyeti konusunda çalışmaların önemi ve gerekliliğine vurgu yapmıştır.

Prof. Dr. Feyza ERKAN KRAUSE (İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Göğüs Hastalıkları AD): Geçmiş yıllarda başlatılan tütün bağımlılığını önlemeye yönelik çalışmaların günümüzde yavaşlamış durumda olduğunu ve bunun sonucunda tütün ürünleri

(özellikle Suriyeli göçmenlerle birlikte çok yaygın hale gelen nargile) kullanımında artış görüldüğünü dile getirmiş ve bu konuda çalışmaların desteklenmesi gerektiğini söylemiştir. Dr. Erkan, ayrıca Türkiye'nin hava kalitesinin kötü olduğundan ve hava kirliliğine dikkat çekilmesi gerektiğinden bahsetmiştir.

Prof. Dr. Ulus Salih AKARCA (Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi İç Hastalıkları AD Gastroenteroloji BD): Hastalık yükü ve kohort çalışmalarının desteklenmesi gerektiğini söyleyerek sözlerine başlamıştır. İyi klinik uygulamalar (İKU) ve etik kurallara uygunluk açısından hastaya maddi destek ya da sürekli tedavi imkanı sağlamak gibi konuların, bir araştırmacının tek başına üstesinden gelebileceği durumlar olmadığını belirtmiş, ilaç firmalarının bu tür olanakları sağlamaya yönelik bütçeleri olduğu için bilimsel araştırmaların firmalar tarafından yönetildiğine dikkat çekmiştir.

Prof. Dr. Mehmet Akif KARAN (İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi İç Hastalıkları AD Geriatri BD): TÜSEB'in başlatmış olduğu "Türkiye'de Klinik Araştırma Alt Yapısı ve Araştırma Envanter Çalışması"nın önemli olduğuna ve ülkemizin bilim seviyesinin uluslararası rekabet edebilecek seviyeye gelmesinin sağlanması gerekliliğine vurgu yapmıştır. Prof. Dr. Mehmet Akif Karan, Türkiye'de sağlık politikalarını; ödeyici kurum olan Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK)'nun yönlendirdiğini, bu nedenle TÜSEB'in SGK üzerinde etkili olabilecek raporlar üretmesi gerektiğini düşündüğünü ifade etmiştir. Dr. Karan, ek olarak araştırmacıların, doktora sonrası yurt dışı eğitim ve çalışma yapabilmesinin önünü açabilmek için yapılan mevzuat düzenlemelerinin, araştırmacı hekimleri de kapsayacak şekilde genişletilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir.

Dr. Karan ayrıca, geriatrinin kendi alanında kohort çalışmalarına ihtiyacı olduğunu, Akademik Geriatri Derneği olarak kendilerinin, böyle bir çalışmayı yakın zamanda başlatacaklarının bilgisini vermiştir.

Doç. Dr. Serdar SAVAŞ (GENTEST Enstitüsü - İstanbul, CEO): Kronik hastalıkların uzun zaman içerisinde gelişen hastalıklar olduğunu, hastalığın tanı konulmadan 15-20 yıl, belki daha öncesinden gelişmeye başladığını söyleyerek bu hastalıklar için temel yaklaşımın, hastalığın nasıl engellenebileceğine yönelik olması gerektiğini ifade etmiştir. Bu sebeple hastalığa yatkın kişilerin önceden belirlenmesinin önemine değinen Doç. Dr. Serdar Savaş, toplumun genomik ve mikrobiyom yapısının bilinmesi gerektiğini anlatmıştır. Son yıllarda genetik araştırmaların hem hızlandığını hem de maliyetinin azaldığını ifade eden Dr. Savaş, TÜSEB'in yapacağı 10.000 örneklik genetik ve karakterizasyon çalışmasında maliyetin neredeyse kullanılacak kimyasal madde ile sınırlı hale geldiğine katıldığını ifade etmiştir. Türkiye'nin küçük molekülü

ilaç üretimi alanında belirli bir yere geldiğini fakat artık büyük molekülü peptidler, pegile ürünler ve nanoteknoloji gibi inovatif yöntemlere evrilmek gerektiğini anlatan Dr. Savaş, bu sebeple hem büyük molekülü ilaç geliştirilmesinin hem de tıbbi cihaz prototiplerini desteklemenin çok yerinde bir karar olduğunu söylemiştir. Türkiye’de yüksek teknoloji ürünler geliştirilmesi için oluşturulan platformları ve mükemmeliyet merkezlerini destekleyen “TÜBİTAK-1004 Programı”nı örnek veren Dr. Savaş, TÜSEB’in de bu şekilde destekler vermesinin yararlı olacağını dile getirmiştir.

Dr. Savaş, Aile Hekimliği sisteminde hedefe yönelik koruyucu programların geliştirilmesi ve eğitimlerin önemine değinmiştir. Hastalıkların erken tanısı ve tedavisinin birinci basamakta başlanması ve daha sonra gerekli ise hastanın ikinci ve üçüncü basamağa doğru kademeli bir şekilde yönlendirilmesi gerektiğini söylemiştir.

Dr. Savaş, son olarak GENTEST Enstitüsü’nde geliştirdikleri ve “7K Tıbbi” olarak adlandırdıkları yaklaşım (Kişiyeye özel, Kestirimci, Koruyucu, Kapsamlı, Keskin, Kanıta dayalı ve Katılımcı) hakkında da bilgi vererek çalışmalarda bu yaklaşımla hareket edilmesi gerektiğini düşündüğünü ifade etmiştir.

Prof. Dr. Haluk ÖZSARI (Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sağlık Yönetimi Bölümü): Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)’nün yıllar önce ortaya attığı “think globally, act locally” ilkesine göre hareket etmek gerektiğini ve Türkiye koşulları gözönüne alınarak yapılan çalışmaların sadece akademik seviyede kalacağını ve yaygınlaştıramayacağını ifade ederek sözlerine başlayan Prof. Dr. Haluk Özarsı, TÜSEB’in kanununa atıfta bulunarak her çalışmayı tek başına TÜSEB’in yapmak zorunda olmadığını, sektörü de dahil ederek; hem ulusal hem de uluslararası sektörün nabzını tutarak hareket etmek gerektiğini belirtmiştir. Dr. Özarsı, küçük küçük birçok farklı projeler yerine ortak kaynak kullanımını ilke edinerek daha büyük projeler gerçekleştirilebileceğini ifade etmiş, bilgi ve deneyim paylaşımı yapılabilecek sanal platform oluşturulması gerektiğine dikkat çekmiştir.

TÜHKE için belirlenmiş öncelikli alanlarda risklerin araştırılmasına ve bütüncül çalışmalara ihtiyaç duyulduğunu söyleyen Dr. Özarsı, yapılan çalışmaların mevzuat iyileştirilmesi için kullanılması gerektiğini ifade etmiş ve hastalık bazında sıklık yönünden ve maliyet-odaklı çalışmalar yapılması, ardından önceliklerin belirlenmesi gerektiğinden bahsetmiştir. Bu kapsamda “National Burden of Diseases” çalışmasının güncellenmesi gerektiğini belirtmiştir.

Dr. Özarsı, değer-bazlı hizmete yönelik çalışmalara odaklanılmasına vurgu yaparak belirlenecek bir bölgede bir kronik hastalığa yönelik bir müdahale yönteminin uygulanması ile

iş başlanmasını; böylece önceden belirlenmiş kritik başarı faktörlerine göre uygulamanın etkililiğinin ölçülebileceğini ifade etmiştir. Kendi çalıştığı kurumun (Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar Üniversitesi) TÜSEB ile her türlü işbirliğine açık olduğunu ve kurumun bünyesindeki “Sağlık Politikaları Araştırma Merkezi” ile ortak projeler yapılabileceğini ifade eden Dr. Özseri; ayrıca TÜSEB’in, 2017’de kurulan “Acıbadem Üniversitesi Nadir Hastalıklar ve Yetim İlaçlar Araştırma ve Uygulama Merkezi (ACURARE)” Danışma Kurulu’nda temsil edilmesini ve İstanbul Kalkınma Ajansı (İSTKA) tarafından güdümlü proje olarak da desteklenecek “İstanbul Tanımsız ve Nadir Hastalıklar Platformu (İSTisNA)”na katılması için davet edeceklerini dile getirmiştir.

Dr. Mehmet Rıfat KÖSE (Sağlık Bakanlığı Sağlık Araştırmaları Eski Genel Müdürü, Emekli): TÜHKE’nin “Ulusal Ruh Sağlığı Araştırması” ya da “Katastrofik Sağlık Harcamaları Araştırması” yapmasını önermiş ve bu gibi araştırmalarda ulusal özelliklere uygun yöntemler geliştirilmesi gerekliliğinden bahsetmiştir. Dr. Mehmet Rıfat KÖSE, mevcut durumda hastalık yükünü araştıran grupların yurt dışı kaynaklı firmalar olduğunu, ülkemizde bu tür araştırmaların yapılabilme kapasitesinin geliştirilmesi gerektiğini belirterek aksi takdirde ulusal sağlık politikalarımızın yurt dışı kuruluşların yönlendirmesi ile belirleneceği tehlikesine dikkati çekmiştir. Dr. Köse ayrıca, AR-GE çalışmalarını tek çatı altında toplamak amacıyla tıpkı Savunma Sanayii Müsteşarlığı gibi; Sağlık Bakanlığı içinde, TÜSEB’in “Sağlık Sanayi Müsteşarlığı” rolü üstlenmesinin yararlı olabileceğini ifade etmiştir.

Prof. Dr. Füsün Ferda ERDOĞAN (Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk ve Erişkin Nöroloji Uzmanı): Genetik hastalıkların her toplumda farklılık gösterebildiğini, bu nedenle kendi ulusal çalışmalarımızın yapılmasının önemine değinmiştir. İlgili kişilerin bir araya gelerek bilgi ve deneyimlerini paylaşabilecekleri bir platform oluşturulmasını önererek hastalıklar bazında ön çalışmaların yapılması ve kriterlerin belirlenmesi gerekliliğine vurgu yapmıştır. Örneğin; yakın zamanda spinal musküler atrofi (SMA) tanısı almış olan tüm hastalara tedavi uygulanması kararı alındığını, ancak tedavinin hastaya etkililiği ve devlete maliyeti gibi konuların detaylı tartışılmadığından bahsederek optimum çözüm bulunabilmesi için ekipler oluşturarak çalışmaların yapılmasını önermiştir.

Prof. Dr. Murat AKSU (Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar Üniversitesi Tıp Fakültesi Nöroloji AD): TÜSEB’in temel rolünün, bir üst otorite olarak sağlık bilimlerinde politikayı belirlemek ve yol haritası çıkarmak olması gerektiğini belirtmiştir. Prof. Dr. Murat Aksu, uyku tıbbının interdisipliner bir bilim alanı olduğunu söyleyerek bu konuda Erciyes Üniversitesi, Amerikan Sağlık Enstitüleri (NIH) ve Acıbadem Üniversitesi işbirliğinde yapılan çalışmalardan

ve sonuçlarından kısaca bahsetmiştir. Çalışma sonuçlarına göre; ülkemizde aşırı uykululuk sıklığının %14 olduğunu bildirmiş ve bu durumun dikkat dağınıklığı, kazalara sebebiyet verme gibi sonuçlarının araştırılması gerektiğine dikkat çeken Dr. Aksu, TÜSEB ile aşağıdaki konularda çalışmalar yapılabilceğini önermiştir:

- 1) Uyku tıbbında cihaz geliştirilmesi konusunda genç girişimciler, çeşitli üniversiteler ve kurumlar ile işbirliğinin artırılması,
- 2) Uyku sağlığının bir halk sağlığı sorunu olarak değerlendirilip uyku hastalıklarının tanı ve tedavi protokollerini belirleyecek çalışmalar ve araştırmaların desteklenmesi,
- 3) Uyku tıbbi konusunda inovatif yaklaşım ile yaygın kullanım için geliştirilmeye elverişli prototip cihazların ve yeni tedavi ürünlerinin geliştirilmesinin desteklenmesi,
- 4) Santral sinir sisteminin dejeneratif hastalıkları ile biyolojik sirkadiyen yapı arasındaki ilişki göz önüne alınarak bu hastalıkların etiyolojik, klinik ve tedavisinde sirkadiyen patern çalışmalarının yapılması ve desteklenmesi,
- 5) Yeni aşı üretimi konusunda üniversitelerin kuluçka merkezleri ile işbirliğinin artırılması.

Prof. Dr. Turgay DALKARA (Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Nörolojik Bilimler ve Psikiyatri AD): Klinik araştırma yapmak için ülke genelinde cihaz sayısında bir eksilik olmadığını, aksine farklı merkezlerde çok fazla sayıda cihaz bulunduğunu fakat araştırmacı kalitesinin yükseltilmesi gerektiğini ifade ederek sözlerine başlayan Prof. Dr. Dalkara, klinik araştırmalarda çalıştırılan doktora öğrencileri ya da uzmanlık öğrencilerinin kalitesinin ve istekliliğinin azlığına değinerek bu kategorideki genç bilim insanlarının eğitime destek verilmesinin bir ara çözüm olacağını bununla beraber asıl çözüm için doktora ve uzmanlık eğitimlerinde kalitenin artırılması gerektiğini sözlerine eklemiştir.

Tanımlayıcı (deskriptif) epidemiyolojik klinik araştırmaların öneminin yadsınamaz olduğunu ancak ülkemizin sağlık bilimleri alanında yüksek etki gücü (impakt faktörü) olan yayın ve patentler üretilebilmesi için özgün hipotezlerle yönlendirilen, yüksek teknoloji araştırmaları imkânlarını kullanan projeleri desteklemeye öncelik vermesi gerektiğini ifade etmiş ve bu amaçla çeşitli bilim alanlarında mevcut alt yapı ile birlikte insan kaynakları gücünün saptanarak bu verilere göre önümüzdeki on yıl için hedeflerin belirlenmesinin öncelik taşımasının gerektiğini söylemiştir. Dr. Dalkara, Amerikan Ulusal Sağlık Enstitüleri (NIH) gibi kuruluşların, kendi ülkelerindeki sağlık alanlarında geleceği belirlerken sadece epidemiyolojik ve popülasyon genetiği çalışmalarını değil, özgün buluşlara yol açabilecek hipotez yönelimli temel ve klinik araştırmaları da planlamakta olduklarını vurgulayarak epidemiyolojik ve

popülasyon genetiği alanında başarılı çalışmaların temel bilim ve matematik ağırlıklı özgün ve yenilikçi çalışmalarla desteklenmesine ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir. Dr. Dalkara son olarak, bilimsel çalışmalar için transjenik hayvanlara ihtiyaç duyulduğunu ve bu konunun TÜSEB tarafından çözülmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Prof. Dr. Banu ÇAKIR (Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı AD): TÜSEB bünyesinde, mültidisipliner yapıda, yeterli sayıda bilim insanından oluşmuş, özerk bir “Institutional Review Board (IRB)” kurulması önerisini sunarak bu kurulun, ilan edilecek çağrılara yapılacak proje başvurularının değerlendirilmesi ve içerik açısından düzenlenmesi, yazılımlarının hazırlanması yanı sıra, ulusal bazda bilim insanlarının yetiştirilmesine yönelik kurslar, eğitimler, sertifika programları düzenlenmesi vb gibi hizmetler konusunda önderlik yapması ve/veya finans desteği sağlaması gerektiğini belirterek sözlerine başlayan Prof. Dr. Banu Çakır, kendisinden önce söz alan Bilim Kurulu Üyeleri’nin verdikleri bilgilerin ve önerilerin önemli olduğuna dikkat çekerek bunlar arasında erken miyokard infarktüsü (Mİ) vakalarının incelenmesine yönelik çalışma yapılmasının, desteklenecek ilk çalışmalardan biri olabileceğini ifade etmiştir.

Dr. Çakır, kendisinin de doktorasını yurt dışında genetik epidemiyoloji alanında yapmış olmasına rağmen, genetik çalışmaların tek başına yeterli olmadığını, genotip-fenotip ilişkisinin çok daha önemli olduğunu ve bu nedenle temel bilimciler, genetikçiler ile klinisyenlerin birlikte çalışmalarının elzem olduğunu söylemiştir.

Dr. Çakır, TÜHKE bazında önceliklerin sistematik ve objektif bir yaklaşımla belirlenmesini önermiş ve bu amaçla mevcut ulusal çalışmaların sistematik olarak değerlendirilmesini; mümkünse çalışmaların prevalans ve insidans gibi ortak değerleri hesaplanarak ayrıca çalışmaları metodolojik özellikleri yönünden kalite açısından değerlendirerek hastalık özelinde, kanıtlardaki eksiklikler konusunu da içerecek şekilde analizler yapılmak suretiyle rapor hazırlanmasını teklif etmiştir. Dr. Çakır bu bağlamda, özellikle “Bulaşıcı Olmayan Hastalıklar” (BOH) ve risk faktörlerini (diabetes mellitus, obezite, hiperkolesterolemi ve hipertansiyon, kalp-damar hastalıkları, kronik hava yolu hastalıkları ve kanserler vb gibi) inceleyen, bugüne dek Sağlık Bakanlığı tarafından desteklenmiş ya da ulusal plan/programların uygulanmasında kullanılan ulusal temsiliyeti olan araştırmaların bir araya getirilmesi, benzer araştırmalardan ortak değerler (prevalans, insidans) hesaplanması ve bu çalışmaların “bilimsel veri kalitesi” açısından da değerlendirilerek hangilerinin, ne güvenle kullanılabilir olduğunun, hangi alanlarda yeni araştırmalara ihtiyaç bulunduğunun değerlendirilmesinin önemli olduğunu sözlerine eklemiştir. Dr. Çakır, özet olarak bugüne dek birbirinden bağımsız birçok çalışmanın

yapıldığını, çoğunun sonuçlarının uyumlu (hatta karşılaştırılabilir) olmadığını, bazılarının tekrarlanabilir özellikte olduğunu ancak bu verilerin bir bütün olarak değerlendirilmesinin yapılamadığını ve TÜHKE'nin bu konuda birleştirici bir rol oynamasını önermiştir.

Dr. Çakır, geleceğe yönelik olarak TÜSEB bünyesinde bulunan 7 enstitünün ortak paydası olabilecek, Türkiye'nin sağlık sisteminde mortalite, morbidite ve engellilikler açısından öncelik taşıyan ihtiyaçlara cevap verecek, maliyet-etkin, bilimsel açıdan iyi planlanmış ve sürdürülebilir projelere ağırlık verilmesinin önemli olduğunu belirterek "TÜSEB'in ülkemizi uluslararası sağlık bilim ve teknolojileri platformlarında temsil etme" misyonuna inancını vurgulamıştır.

Prof. Dr. Meltem GÜLHAN HALİL (Hacettepe Üniversitesi İç Hastalıkları AD Geriatri BD) : Ülke genelinde erişilebilir kayıt sisteminin önemini işaret ederek sözlerine başlayan Prof. Dr. Meltem Gülhan Halil, doğru ve yeterli bilgi girişiyle sağlanabilecek kayıt sistemi sayesinde hastalıklar hakkında epidemiyolojik ve klinik bilgi sahibi olunabileceğini ifade etmiştir. Dr. Halil hastalıkların gelişiminde genetik ve çevresel faktörler kadar epigenetik özelliklerin de önemli olduğunu, kronik bulaşıcı olmayan hastalıklar içinde, BOH'lar içinde demans, Alzheimer, Parkinson gibi hastalıklar, inme ve kalp krizleri, osteoartrit gibi hastalıklar ve bunların yönetilmesi büyük önem arz etmektedir. TÜSEB'in bu enstitüsünün yaşlı sağlığı ve yaşa bağlı hastalıklarla ilgili çalışmalara destek vermesi gerektiğini belirtmiştir.

Prof. Dr. Ahmet GÜL (İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi İç Hastalıkları AD Romatoloji BD): Ülkemizde prelinik ve erken faz klinik araştırmaların yapılamadığından ve Faz III ve sonrasındaki klinik araştırma merkezlerin çok sayıda olmasına rağmen çeşitli nedenlerle global ilaç endüstrisinin Türkiye'ye teklif getirmediğinden yakınlıkla sözlerine başlayan Prof. Dr. Ahmet Gül, bu sorunların kaynağında alt yapı yetersizliği, insan kaynağı eksikliği ve etik kurulların işleyişindeki sorunların başta geldiğini ayrıca araştırmacılara yapılan ödemelerin genelde eksik ve standart olmamasının araştırmacıların motivasyonunu düşürdüğünü ifade etmiştir. Dr. Gül, klinik araştırmalar ve etik kurullarla ilgili sorunların çözümünde TÜSEB'in Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu (TİTCK) vb paydaşlarla birlikte kılavuzlar oluşturmak, merkez standartlarını belirlemek, etik kurulların işleyişini yönergelerle düzenlemek ve araştırmacılarla birlikte çalışmalarda görev alacak yardımcı sağlık ve kayıt personele ödenecek miktarları düzenlemek gibi işlevlerde yönlendirici olabileceğini dile getirmiştir.

Dr. Gül kendi alanını ilgilendiren konularda özellikle Behçet Hastalığı ve Ailevi Akdeniz Ateşi (FMF) gibi hastalıklar başta olmak üzere yurt dışındaki konsorsiyumlarla birlikte NIH destekli kohort çalışmaları yaptıklarını, klinik bilgi topladıklarını, ayrıca kronik inflamatuvar hastalıklara

yönelik yeni moleküllerle çalışma yaptıklarını ifade etmiştir. TÜSEB'in destekleyebileceği konular arasında bu hastalıkların da bulunmasının memnuniyet verici olduğunu ancak TÜBİTAK'ın benzer konularda çok yüksek meblağlara varan destekler sağlayacağını ilan etmesinin belki de TÜSEB'in önünü keseceği yönünde bir endişesi bulunduğunu dile getirerek aslında TÜBİTAK ve TÜSEB yönetimlerinin bir araya gelerek güçleri birleştirmesinin kaynak israfını önleyebileceğini böylece daha çok sayıda araştırmacıya destek sağlanmasının mümkün olabileceğini belirtmiştir.

Prof. Dr. Tevfik ÖZLÜ (Karadeniz Teknik Üniversitesi Tıp Fakültesi Göğüs Hastalıkları AD): Doğru ve güvenilir veri girişi ile desteklenecek kayıt sistemleri sayesinde hem toplumun genel sağlığı hem de belirli hastalıklar konusunda çok geniş ve kapsamlı bilgi edinilebileceğini, toplanacak “büyük veri (big data)” den çok sayıda araştırma yapılabileceğini, veri madenciliği aracılığı ile yeni klinik belirteçlerin ve etkili tedavilerin ortaya çıkarılabileceğini anlatan Prof. Dr. Tevfik Özlü, kendi konusunda çevre (hava, tütün maruziyeti vb) kirliliği ile ilişkili Kronik Obstrüktif Akciğer Hastalıkları (KOAH) ve risk faktörleri konusunda çalışmalar yapılması gerektiğini vurgulamıştır. Risk faktörleri bağlamında tütün ve tütün ürünlerine maruziyetin önemine değinen Dr. Özlü, bu konuda Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde kurdukları Hasta Hakları Uygulama ve Araştırma Merkezi gibi merkezlerin risk faktörlerinin azaltılması yönünde kısıtlayıcı, engelleyici düzenlemelerin yapılması için zorlayıcı olabileceğini dile getirmiştir.

Prof. Dr. Kamil ADALET (İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Kardiyoloji AD): Türkiye'de halk sağlığının korunması için hastalıklardan primer korumanın önemine vurgu yaparak söze başlayan Prof. Dr. Kamil Adalet, ilkokul yıllarından itibaren eğitim müfredatına sağlık ve beslenme ile ilgili konuların yerleştirilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Hastalıkların tanı ve tedavisinin modern standartlarda ve maliyet-etkin bir şekilde yapılabilmesi için ülkeye özgü tanı tedavi kılavuzlarının yazılması ve yorumlanması, güncellenmesi ile ilgili TÜSEB'in önder rol üstlenebileceğini ifade etmiştir. Türkiye'de en sık ölüm nedenleri arasında kalp-damar hastalıklarının başta geldiğini hatırlatan Dr. Adalet, primer korumanın ötesinde sekonder ve tersiyer korumanın da önemli olduğuna işaret ederek bu arada gereksiz tanı ve tedavi müdahalelerinin de (tersine inerşi) önüne geçilmesi gerektiğini belirtmiştir.

TÜSEB-TÜHKE BİLİM KURULU ÖNERİLERİ

I. TÜSEB-TÜHKE Tarafından Gerçekleştirilmesi Beklenen Sağlık ile ilgili Konular:

- 1) DSÖ Avrupa Bölgesindeki ülkelerle birlikte, Türkiye’de Kronik Hastalık Yüğü Araştırması’nın 3 yılda bir yenilenmesi,
- 2) TURDEP gibi Türkiye toplumunun yaşam tarzı, sağlık ve beslenme alışkanlıkları, kronik hastalık sıklığı ve risk faktörlerinin belirlenmesi ile ilgili çalışmaların aynı merkezlerde 10 yılda bir tekrarlanması,
- 3) Kronik kompleks hastalıklarda ulusal tanı ve tedavi kılavuzlarının hazırlanması ve düzenli aralıklarla güncellenmesi amacıyla ilgili tüm paydaş grupların temsilcilerini içeren kurullar oluşturulması, ayrıca kanıta dayalı çalışmaları bağımsız olarak değerlendirecek bir ekip kurulması ve eğitilmesi
- 4) Yaşlı Sağlığı Merkezleri kurulması için standartların belirlenmesi,
- 5) SMA, ALS vb nadir hastalıkların tanı ve tedavi standartlarının belirlenmesi,
- 6) Nadir hastalıklarla ilgili Mükemmeliyet Merkezleri (Centers of Excellence) kurulmasının desteklenmesi,
- 7) Klinik araştırmaların ulusal bazda kayıt ve takibi için ‘www.clinicaltrials.org’ gibi bir kayıt sisteminin TÜSEB tarafından oluşturulması,
- 8) “PubMed” benzeri bir sağlık kaynakları kütüphanesi kurulması,
- 9) Kronik hastalıklarda sağlık politikaları ile ilgili mevzuat düzenlemeleri,
- 10) İyi Klinik Uygulamalar (İKU) ile eğitim programlarının düzenlenmesi,
- 11) Postdokların eğitimi, transgenik hayvan geliştirme ve kullanımı ile ilgili çalışmalar TÜSEB tarafından “Institutional Review Board” oluşturulması,
- 12) Toplumun bulaşıcı olmayan kronik kompleks hastalıklardan korunması amacıyla “7K Tıbbı” (Kişiyeye özel, Kestirimci, Koruyucu, Kapsamlı, Keskin, Kanıta dayalı ve Katılımcı) yaklaşımını temel alacak müdahale çalışmaları yapılması,
- 13) Araştırma altyapılarının ortak kullanılması için Sağlık Bakanlığı ve YÖK ile birlikte çalışılması,
- 14) Kronik kompleks ve nadir hastalıklarda biyobankalar oluşturulması,
- 15) Sağlığın korunması için best-buy yatırımlar

II. TÜSEB-TÜHKE Tarafından Çağrıya Çıkılması Önerilen Öncelikli Alanlar:

- 1) Gençlerde ve kadınlarda görülen erken aterosklerotik kardiyovasküler hastalıklar (ASKVH) gibi kalp-damar hastalıkları ve nedenleri ile ilgili önleyici müdahale çalışmaları,

- 2) Tütün, hava/çevre kirliliğinin sebep olduğu KOAH ve astım başta olmak üzere hastalıklar ile ilgili araştırmalar,
- 3) Tütün ve tütün ürünlerinin kullanımının azaltılması için yapılacak farkındalık çalışmaları,
- 4) Ulusal Ruh Sağlığı araştırması,
- 5) Katastrofik sağlık harcamaları ile ilgili araştırmalar,
- 6) Yaşlılarda sarkopeni ve malnütrisyonun önlenmesi ile ilgili müdahaleler,
- 7) Frail (kırılgan) yaşlı hastada kronik hastalık yönetimi ile ilgili çalışmalar,
- 8) Ailevi hiperkolesterolemi ve tedavisi ile ilgili çalışmalar,
- 9) Kronik bulaşıcı olmayan hastalıklarda ulusal tanı ve tedavi kılavuzlarının hazırlanması ve güncellenmesi ile ilgili çok paydaşlı ve sürekli görev yapacak bağımsız bilimsel ekip kurulması,
- 10) Endüstriyel işitme kayıplarının nedenleri ve önlenmesi,
- 11) Alzheimer, demans, inme, Parkinson gibi yaşa bağlı hastalıkların önlenmesi, kontrolü ve sağaltımı,
- 12) Viral hepatit ve yağlı karaciğer hastalığı ile ilgili epidemiyolojik çalışmalar,
- 13) İnterdisipliner uyku sorunları,
- 14) Daha önce yapılmış toplum temelli epidemiyolojik çalışmaların bir araya getirilerek yeniden analiz edilmesi ve raporlanması,
- 15) Akıllı ilaç kullanımı,
- 16) Kronik kompleks hastalıklarda gen-çevre etkileşimleri,
- 17) Kronik hastalığı olan riskli gruplarda (kadın, çocuk, yaşlılar) inerşi ve tersine inerşinin önlenmesi,
- 18) Hasta Hakları Uygulama Merkezlerinin kurulması.

***Not:** Toplantıda Dr. Özden Güdük ve Dr. Aslı Deniz Hızlı organizasyon, koordinasyon ve raporlama işlevlerini üstlenmişlerdir. Rapor Prof. Dr. İlhan Satman, Dr. Özden Güdük ve Merve Yemenici tarafından düzenlenmiştir.

TÜSEB-TÜHKE II. BİLİM KURULU KATILIMCI ÜYE LİSTESİ**

Prof. Dr. Kamil ADALET	İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi Kardiyoloji AD
Prof. Dr. Ulus Salih AKARCA	Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi İç Hastalıkları Anabilim Dalı Gastroenteroloji BD
Prof. Dr. Murat AKSU	Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar Üniversitesi Tıp Fakültesi Nöroloji AD
Prof. Dr. Banu ÇAKIR	Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı AD
Prof. Dr. Turgay DALKARA	Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Nörolojik Bilimler ve Psikiyatri AD
Prof. Dr. Füsun ERDOĞAN	Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk ve Erişkin Nöroloji Uzmanı
Prof. Dr. Feyza ERKAN KRAUSE	İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi Göğüs Hastalıkları AD
Prof. Dr. Ahmet GÜL	İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi İç Hastalıkları AD, Romatoloji BD
Prof. Dr. Meltem GÜLHAN HALİL	Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi İç Hastalıkları AD Geriatri BD
Prof. Dr. Halim İŞSEVER	İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi Halk Sağlığı AD, İş Sağlığı ve Güvenliği BD
Prof. Dr. M. Akif KARAN	İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi İç Hastalıkları AD, Geriatri BD
Prof. Dr. L. Meral KAYIKÇIOĞLU	Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Kardiyoloji AD
Prof. Dr. Sabahattin KAYMAKOĞLU	İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi İç Hastalıkları AD, Gastroentero-Hepatoloji BD
Dr. M. Rıfat KÖSE	Serbest, Sağlık Bakanlığı Sağlık Araştırmaları Genel Müdürlüğü'nden emekli
Prof. Dr. S. Haluk ÖZSARI	Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sağlık Yönetimi Bölümü

Prof. Dr. Tefik ÖZLÜ	Karadeniz Teknik Üniversitesi Tıp Fakültesi Göğüs Hastalıkları AD
Dr. Serdar SAVAŞ	GENTEST Enstitüsü, İstanbul
Prof. Dr. S. Lale TOKGÖZOĞLU	Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Kardiyoloji AD; European Atherosclerosis Society, Başkan
Doç. Dr. Perihan TORUN	Türkiye Yeşilay Cemiyeti

**Katılımcı listesi soyadı sırasına göre yapılmıştır.

TÜSEB KATILIMCI LİSTESİ

Prof. Dr. Adil MARDİNOĞLU	Türkiye Sağlık Enstitüleri Başkanlığı, Başkan
Prof. Dr. Hasan TÜRKEZ	Türkiye Sağlık Enstitüleri Başkanlığı, Genel Sekreter
Prof. Dr. İlhan SATMAN	Türkiye Halk Sağlığı ve Kronik Hastalıklar Enstitüsü, Başkan
Dr. Aslı Deniz HIZLI	Türkiye Kanser Enstitüsü, Araştırmacı
Dr. Özden GÜDÜK	Türkiye Halk Sağlığı ve Kronik Hastalıklar Enstitüsü, Uzman